

**NGUNDHAKAKE KATRAMPILAN NYEMAK CRITA PEWAYANGAN KANTHI
MEDHIA *COMPACT DISC* SISWA KELAS IX A SMPN 2 PAKEL TULUNGAGUNG TAUN
PAMULANGAN 2015-2016**

Minten, Dr. Surana, S. S. M. Hum
Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)
Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Sajrone kagiyatan prasiklus ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung ditemokake saperangan perkara sajrone pamulangan mata pelajaran basa Jawa, mligine ing materi nyemak crita pewayangan. Cacahe mung 16,7% saka 30 siswa kang kasil nggayuh biji KKM. Guru kurang maksimal anggene ngetrapake katrampilan dhasar mulang nyemak crita pewayangan. Crita pewayangan minangka salah sawijining wujud sastra gancaran kang ngandharake nilai gesang kang wigati ing critane, anannging kurange kawigaten siswa marang crita pewayangan jalaran basa sajrone crita pewayangan kang angel dingerteni lan gaya pamulangan kang malehi njalari crita pewayangan ora disenengi siswa. Bab kasebut nyebabakake kurange katrampilan siswa sajrone nyemak crita pewayangan. Prelune anane sawijining medhia pamulangan kang bisa narik kawigatene siswa saengga siswa seneng sinau crita pewayangan lan bisa ndadekake siswa paham ngenani basa crita pewayangan. Mula saka kuwi medhia *Compact Disc* ditrepake sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan supaya bisa narik kawigatene siswa ing pasinaon.

Adhedhasar landhesan panliten kasbeut, underane panliten, yaiku (1) kepriye undhak-undhakane katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung? (2) kepriye undhak-undhakane aktivitas siswa sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung? (3) kepriye undhak-undhakane katrampilan nyemak siswa sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung? Tujuwan panliten, yaiku; (1) ngerteni undhak-undhakane katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung, (2) ngerteni undhak-undhakane aktivitas siswa sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung, lan (3) ngerteni undhak-undhakane katrampilan nyemak siswa sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung.

Jinis panliten iki, yaiku panliten tindaakne kelas kang kaperang saka telung siklus. Saben siklus kaperang saka petang tahapan, yaiku perencanaan, pelaksanaan, observasi, lan refleksi. Subjek panlitan yaiku guru lan siswa kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung. Tatacara pangumpulane dhata nganggo teknik tes lan nontes arupa observasi. Anggone analisis dhata nganggo teknik analisis dhata kuantitatif tumrap asil tes lan teknik analisis dhata kualitatif tumrap asil observasi.

Asil analisis panliten nuduhake katrampilan guru ing siklus I kanthi skor 26 kategori apik. Sajrone siklus II mundhak kanthi cacah skor 31 kategori apik banget, lan ing siklus III mundhak maneh ana ing cacah 34 kanthi kategori apik banget. Aktivitas siswa ing siklus I kanthi rata-rata 13,1 kategori cukup. Sajrone siklus II mundhak dadi 16,06 kanthi kategori apik. Banjur ing siklus mundhak maneh ana ing kategori apik banget kanthi rata-rata skor 21,6. Asil pasinaon katrampilan nyemak crita pewayangan ing siklus I ngasilake biji rata-rata 64 kanthi kategori cukup. Sajrone siklus II mundhak dadi 77 kanthi kategori apik. Banjur ing siklus III mundhak dadi 84 kanthi kategori apik banget. Ketuntasan klasikal ing siklus I, yaiku 43%. Banjur mundhak ana ing siklus II kanthi cacah 77%. Pungkasane ing siklus III kasil nggayuh katuntasan klasikla 93%.

Adhedhasar asil panliten bisa didudut menawa pamulangan nyemak crita pewayangan kanthi medhia *compact disc* bisa ngundhakake katrampilan guru, aktivitas siswa, lasn asil pasinaon nyemak crita pewayangan siswa kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung. Paedah panliten iki, yaiku bisa weneh input marang sekolah

sajrone proses ndandani pamulangan, saengga proses pamulangan bisa luwih efektif lan mutu pasinaon ing sekolah bisa mundhak. Saran kanggo guru, yaiku supaya nerapake pamulangan kanthi medhia *compact disc* sajrone pamulangan pelajaran liyane supaya siswa luwih wigati lan remen marang pasinaon.

PURWAKA

Landhesaning Panliten

Nyemak minangka kabisan weneh pemahaman marang pesen lan informasi kanthi lisan kang katindakake kanthi sengaja. Sadurunge bocah bisa nondakake micara, nyemak, lan nulis, bab nyemak kang wiwitan katindakake. Miturut Tarigan (2007: 31) nyemak minangka sawijining proses kagiyatan mirengake lambang-lambang lisan kanthi kebag kawigaten, pemahaman, apresiasi, sarta weneh pemahaman makna komunikasi kang wis kaandharake dening panutur lewat tuturan utawa basa lisan.

Sajrone weneh pasinaon guru dikarepake bisa nduweni katrampilan kang luwih apik sajrone basa Jawa. Guru dikarepake pinter ngelola kelas supaya kagiyatan pasinaon bisa lumaku lan bisa nggayuh tujuwan pasinaon. Sajrone pasinaon basa Jawa bisa nggunakake medhia kang ana. Medhia dilarasake karo ruwang lingkupe soswa sabendina. Kayata medhia *Compact Disc* kang bisa dienggo weneh materi pasinaon kanthi variatif. Kanthi panganggone medhia audiovisual pasinaon bakal luwih nyenengake dibanding tanpa anane medhia lan dibandingake karo medhia liyane. Sajrone pangetrapan medhia audiovisual siswa bisa ngurangi rasa walehe sasuwene pasinaon lan siswa bisa seger nalika nggayuh tujuwan pamulangan. Lumantar medhia audiovisual bisa nggayuh tujuwan nyemak kanthi langsung saengga isa weneh pambiyantu marang siswa bisa paham lan ngolehake informasi kang diandharake.

Medhia Compact Disc kang awujud *Compact Disc* iki kalebu multimedhia kang dhasare nggunakake komputer. Maksudé, medhia pasinaon iki arupa kumpulan medhia kang diwujudake menyang aplikasi sistem komputer, saengga nuwuhake medhia arupa teks, suwara, lan gambar. Komputer tantu wae bisa nampung maneka kepenginan guru kanggo ngajarake menyang siswane lumantar model pasinaon kang dipengini. Kanthi anane akeh medhia kang digabung kanggo pasinaon, nyebabake siswa luwih kreatif lan gelem sinau kanthi mandhiri. Kaya kang diaturake Koesnandar (2003: 8), menawa tujuwane sinau karo multimedhia yaiku ndadekake siswa luwih aktif

sinaune, komunikasi luwih efektif, lan nambah motivasi sinau.

Medhia audiovisual arupa *Compact Disc* banget migunani kanggo mbiyantu proses komunikasi antarane guru lan siswa. *Medhia Compact Disc* bisa diarani piranti kang sarwa guna tumrape pasinaon ing sekolahan, embuh iku arupa tembung kang ditulis utawa diunekake (Sulaiman, 1985: 12).

Kanthi ngecakake medhia *Compact Disc* ing pasinaon, mula guru ora dadi faktor utama sajrone proses pasinaon ing kelas. *Compact Disc* iki sumadya ing njerone maneka warna, kaya aplikasi flasplayer, video pewayangan, lan liya-liyane. Naning sipate isih linier, amarga ana watesane nggunakake, ora bisa bebas kaya kumpulan aplikasi komputer liyane. kang bageyan video ya lumrahe bisa ditonton kaya nonton film. Senajan *medhia Compact Disc* wis dikenal sajrone proses pasinaon, lan bisa mbiyantu pasinaon. Naning uga isih ana kurange, yaiku kanggo ngecakake kudu ana sarana komputer utawa leptop.

Saka siswa kang cacahé 40 ing kelas, kabukti ing mata plajaran Basa Daerah kanthi materi iki isih durung tuntas manut KKM. Saka 40 siswa, amung 13 bocah kang wis antuk biji luwih saka 70, sisane isih ana ing sangisore 70. Dadi kena diarani isih ana 32,5 siswa kang durung lulus saka materi iki.

Anane pangetrapan medhia *Compat Disc* sajrone panliten iki dikarepake bisa narik kawigaten siswa lan aweh motivasi tumrap siswa. Guru uga bisa mbimbing siswa sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi gampang lan nyenengake. Medhia *Compat Disc* iki dikarepake bisa ngowahi minat siswa nyinaoni basa Jawa mligine ing kawasiran nyemak crita pewayangan, saengga siswa bisa ngancik ketuntasan sajrone pasinaon. Mula saka kuwi kaleksanan Panliten Tindakan Kelas (PTK) ing siswa Kelas IXA SMPN 2 Pakel Tulungagung kanthi *Medhia Compact Disc* Siswa kanggo Ngundhakake Katrampilan Nyemak Crita Pawayangan.

Underaning Panliten

Adhedhasar lelandhesane panliten ing ndhuwur, mula ing panliten iki bisa dijupuk underan ing antarane:

- (1) Kepriye undhak-undhakane katrampilan guru sajrone pasinaonan nyemak crita pewayangan marang siswa kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel kanthi medhia *Compact Disc* ?
- (2) Kepriye undhak-undhakane aktivitas siswa sajrone pasinaonan nyemak crita pewayangan kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel kanthi medhia *Compact Disc* ?
- (3) Kepriye undhak-undhakane asil pasinanon siswa sajrone pasinaonan nyemak crita pewayangan kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel kanthi medhia *Compact Disc* ?

Pamecahe Perkara

Medhia pasinaon nyemak arupa *Compact Disc* dipilih, merga durung anane paket pasinaon arupa *Compact Disc* kanggo pasinaon basa Jawa. Maneka medhia *Compact Disc* kang ana durung akeh lan bisa narik kawigaten siswa, dadi mung minangka tontonan sajrone komputer kayata film. Saliyane kuwi akeh sekolah menengah pertama kang wis nduweni laboratorium komputer. Saka asil observasi, siswa katon seneng nalika proses pasinaon kang ana ing laboratorium komputer.

Sanajan medhia *Compact Disc* wis dikenal sajrone proses pasinaon, minangka medhia kang nduweni keuntungan, nanging medhia iki nduweni kekurangan. Salah sawijine, yaiku kanggo nggawe medhia kasbut mbutuhake peralatan kang mligi lan katrampilan nganggo komputer. Semono uga kanggo nuduhake uga mbutuhake peralatan kusus kang larang.

Pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ditrapake ing sekolah menengah pertama (SMP), amarga miturut pamawase Piaget sajrone Dahar (1988: 183) tingkat operasi formal ana ing umur watara 11 nganti 14 taun. Wewatekane bocah ing antarane yaiku wis sitematis lan anane proses kompleks kang ora winates ing objek kang konkret wae. Bocah uga wis bisa mecahake perkara kanthi mikir *hipotesis, deduktif, rasional, abstrak*, lan *reflektif* kanthi weneh *evaluasi* ing informasi.

Tujuwane Panliten

Adhedhasar underane panliten ing ndhuwur, mula bisa dingerteni tujuwan saka panliten iki, ing antarane yaiku:

1. Ngandharake undhak-undhakane katrampilan guru sajrone pasinaonan nyemak crita pewayangan marang siswa kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel kanthi medhia *Compact Disc*.
2. Ngandharake undhak-undhakane aktivitas siswa sajrone pasinaonan nyemak crita pewayangan kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel kanthi medhia *Compact Disc*.
3. Ngandharake undhak-undhakane asil pasinanon siswa sajrone pasinaonan nyemak crita pewayangan kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel kanthi medhia *Compact Disc*.

Paedahe Panliten

Panliten iki, dikarepake bisa weneh maneka paedah mligine kanggo murid, guru, lan sekolah. Paedah sajrone panliten kaandharake ing ngisor iki.

- 1) Kanggo Siswa: siswa bisa kalatih daya elinge, imajinasi, lan konsentrasi murih luwih kamotivasi sarta minat marang katrampilan nyemak. Panliten iki uga dikarepake bisa menehi motivasi siswa kanggo ningkatake prestasine sajrone mata plajaran basa Jawa.
- 2) Kanggo Guru: panliten iki nduweni masukan marang guru ngenani medhia pasinaon, kang luwih inovatif kanggo bisa ningkatake *profesionalisme* guru lan ningkatake kuwalitas pasinaon.
- 3) Kanggo Sekolah: panliten iki bisa awèh sumbangan ide sekolah kanggo nyiptakake medhia pasinaon kang lan bisa didadekake inovasi anyar sajrone proses kagiyatan ngajar ing sekolah kasebut.
- 4) Kanggo Peneliti: penelitian iki dikarepake bisa nambah wawasan lan menehi sumbangan bahan acuan kang gegayutan karo katrampilan nyemak lan medhia pasinaon modern.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Sardiman (2011: 21) ngandharake sinau kuwi minangka rerangkening kagiyatan jiwa-raga, psiko-fisik kanggo tumuju ing pangrembakane pribadi manungsa sautuhe. Sinau sastra ora mung bisa paham marang hakekat sastra, nanging bisa weneh apresiasi karya sastra kasebut.

Pasinaon sastra sejatine nduweni tujuwan supaya siswa nduweni pambiji tumrape sawijining karya sastra, mligine pewayangan. Kanthi nyinaoni

karya sastra mligine pewayangan, siswa dikarepake nduweni penghargaan kang luwih tumrap karya kasebut.

Proses apresiasi tumrap karya sastra mligine ana ing unsur instrinsik karya sastra, bisa weneh pemahaman ngenani cara pengarang ngandharake maksud, sikap, lan pebijian terhadap serita. Mula saka kuwi, guru dikarepake bisa milih metodhe lan medhia kang trep.

Medhia *Compact Disc*

Sajrone pasinaon mbutuhake alat bantu kanggo njlentrehake maksud lan nggayuh tujuwan pasinaon. Sarana bantu kasebut kudu bisa narik kawigatene siswa sajrone pamulanga. Mula saka kuwi pasinaon arupa audio visual obah, audio visual meneng, visual obah, visual meneng, lan tes dibutuhake sajrone pasinaon. Saengga bisa aweh pangaribawa tumrap siswa sajrone proses pasinaon. Salah sawijining medhia kang dikarepake bisa narik kawigatene siswa yaiku teknologi komputer. *Tegnologi* komputer bisa nekakake medhia. Komputer minangka salah sawijining medhia kang bisa nransfer maneka simbol sajrone informasi saka wujud siji menyang wujud liyane. Mula perlu anane medhia kang asipat.

Medhia minangka sawijining medhia kang dijangkepi kanthi alat kanggo ngawasi samubarang kang dilakoni user utawa pengguna, saengga pengguna bisa milih samubarang kang dikarepake kanggo proses sabanjure. Umume medhia iki bisa lumaku kanthi pitulungane saperangan alat, yaiku: komputer, mouse, keyboard, sound, lan liya-liyane.

Medhia kang dikarepake ing panliten iki yaiku arupa CD software. Objek medhia bisa arupa: teks, *image*, animasi, audio, *full motion* lan *live video*, *interactive link* (Satrio : 2008 ;4). Medhia iki orientasine ana ing konten kalebu ing njerone yaiku *itas*, *grafis*, *sound*, lan maneka tata cara kanggo ngewangi siswa suoaya cepet paham.

Sawetara kuwi miturut Roestiyah (2001:154) menawa kanthi sarana komputer bisa diwarahake cara-cara nggoleki informasi anyar, ngrampungake, banjur ngolah saengga ana jawaban tumrap sawijing pitakonan.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur banjur dingerteni menawa kanthi pitulungan teknologi komputer bisa digandhengake karo manek medhia dadi sawijining medhia. Miturut Najjar (1998: 1), multimedhia nganggo kombinasi tampilan maneka

medhia kang beda, kayata teks, grafik, bunyi, lan video. Multimedhia yaiku program pasinaon kang terintegrasi nggabungake teks, grafik, gambar, foto, suara, video, animasi, lan liya-liyane kang nglibatake interaksi anatarane penggunane lan medhia kasebut lumantar komputer.

Adhedhasar maneka pamawas ing ndhuwur dikarepake kanthi medhia *Compact Disc* bisa weneh pangaribawa tumrap pasinaon nyemak teks pewayangan siswa kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung.

Adhedhasar gambaran CD kang akeh nduweni kaluwihan yen dibandhingake karo medhia pasinaon konvensional. Anggone nggawe medhia CD bisa kanthi manfaatake program aplikasi kang wis disedhiyakake dening *Microsoft*. Program-program aplikasi kang disedhiakake *Microsoft* yaiku *Microsoft Exel*, *Microsoft Word*, *Microsoft Power Point*, *Microsoft Access*, lan *Microsoft Front page*. Program-program aplikasi *Microsoft* kasebut bisa nggampangake guru kanggo ngrancang multimedhia. Sajrone panliten iki, multimedhia komputer digawe nganggo program aplikasi *Microsoft powerpoint*.

Medhia *Compact Disc* pasinaon mandhiri iki, yaiku multimedhia pasinaon jinis CAI (Computer Assisted Instructional) Utawa pasinaon kanthi basis komputer arupa *Compact Disk*, isine arupa program software program lan kompetensi nyemak sajrone ati kang kudu digayuh peserta didik, petunjuk, film pewayangan, teks crita pewayangan, kamus lan latihan soal. Program soft ware utama yaiku power point dkanthi aplikasi hyperlink, slide transition, lan *costum animasi*. Program penunjang kaya VCD Cutter kanggo ngedhit dhata arupa film, *Cool Edit* kanggo ngedhit dhata arupa *winamp* (musik). CAI (*Computer Assisted Instructional*) yaiku panganggone computer kanthi langsung dening siswa kanggo ngandharake isi pasinaon, weneh latihan, lan ngetes kemajuan pasinaon siswa.

Katrampilan Nyemak

Nyemak, yaiku ngrungokake apa kang diomongake utawa diwaca dening wong liya kanthi titi, niti priksa lan weneh paham kanthi tliti. Proses nyemak, yaiku proses kanthi mirengake bola-bali kanthi kawigaten marang apa kang diucapake sawijining pawongan lan weneh pemahaman marang makna kang tersirat.

Miturut Saddhono lan Slamet (2012: 11) nyemak minangka sawijining proses kagiyatan kang aling wiwitan katindakake dening manungsa sajrone ketrampilan basa. Banjur miturt Tarigan (2008: 31) nyemak, yaiku kagiyatan mirengake lambang-lambang lisan kanthi weneh kawigaten, pemahaman, apresiasi, interpretasi kanggo ngolehake informasi, nangkep isi, sarta makna komunikas kang diandharake dening pamicara lumantar ujian utawa basa lisan. Saengga kagiyatan nyemak minangka kagiyatan kang disengaja, direncanakake kanggo nggayuh proses tujuwan. Sawijining pawongan ora bakal bisa nyemak menawa pawongan kasebut ora nduweni maksud nindakake kagiyatan nyemak kasebut. Banjur suwalike, sawijining pamicara uga nglakoni kagiyatan merga na tujuwan kang dikrepake saka panyemake.

Kagiyatan nyemak ora bisa dipisahake karo kagiyatan micara minangla sawijining sesambungan komunikasi. Intine, komunikasi bisa lumaku kanthi lisan lan tulisan. Komunikasi lisan kasebut ngenani aktivitas nyemak lan micara, banjur komunikasi lisan ngenani maca lan nulis. Tarigan (2008: 35) ngandharake kalungguhan lan sesambungan nyemak, micara, maca, lan nulis sajrone katrampilan basa kaya ing ngisor iki.

- 1) Katrampilan nyemak mujudake katrampilan langsung kang apresiatif, reseptif, lan fungsional;
- 2) Katrampilan micara minangka katrampilan langsung produktif lan ekspresif;
- 3) Katrampilan nulis mujudake katrampilan kang ora langsung, produktif, uga ekspresif;
- 4) Katrampilan maca minangka katrampilan ora langsung kang nduweni wateg apresiasif, la fungsional.

Sajrone proses nyemak ana saperangan aspek-aspek *suprasegmental*, ing anatarane yaiku: (1) teknan swara, (2) dawa endhege swara, (3) dhuwur endheke swara, (4) intonasi swara, lan (5) rima sarta irama. Bab iki perlu digatekake amarga katrampilan nyemak minangkani katrampilan ngerteni pesen sajrone bunyi basa.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur, panliti bisa weneh dudutn menawa nyemak minangkani penerimaan pesan gagasan, pangrasa, lan pamikire uwong. Tanggapan ngenani penyimak lisan minangka respon tumrap proses komunikasi.

Tujuan Nyemak

Salah sawijining tujuwan aktivitas wong kang nyemak yaiku pese kang diandharake sumber pamicara. Ana saperangan tujuwan nyemak, ing antarane yaiku:

- 1) Nyemak kanggo ngolehake fakta.

Kanggo ngolehake fakta, salah sawijining cara kang dienggo yaiku kanthi nyemak. Sarana kang dienggo sajrone nyemak kanggo ngolehake fakta ing anatarne bisa nganggo medhia *audio*, radio, TV, *tape recorder*, lan seminar.

- 2) Nyemak kanggo nganalisis fakta.

Kang dikarepake nganalisis fakta, yaiku ngandharake fakta ngenani maneka unsur pemahaman. Tujuwane yaiku ngolehake hakekat makna kang paling inti.

- 3) Nyemak kanggo ngevaluasi fakta.

Evaluasi fakta bisa katindakake kanthi maneka pitakonan, kayata (1) apa salah fakta kasebut?; (2) apa fakta kasebut nduweni bobot?; lan (3) apa ana gegandhengan antarane fakta kasebut karo kagiyatan nyemak?

Menawa fakta-fakta kang ditampa dening penyimak nduweni biji, akuran, lan ana relevansine, mula fakta kasebut bisa dienggo kanggo nambah kawruh tumrape panyemak.

- 4) Nyemak kanggo ngolehake inspirasi.

Tetembungan inspirasi asring dinggo alesan saka tindakan nyemak. Inspirasi biasane teka saka kagiyatan nyemak ceramah, TV, lan seminar-seminar ilmiah.

Sawijining pamicara kang inspiratif yaiku pamicara kang nduweni tujuwan weneh dorongan, motivasi, emosi, lan weneh semangat penyimak. Saengga penyimak bisa oleh inspirasi saka samubarang kang dianhrake pamicara.

- 5) Nyemak kanggo ngolehake hiburan.

Hiburan bisa diolahake saka kagiyatan nyemak, kayata nyemak lagu-lagu saka radio, TV, VCD, lsp. Radio minangka hiburan kang paling murah kanggo saperangan masyarakat Jawa. Saliyane radio, sarana hiburan kang liyane yaiku TV.

- 6) Nyemak kanggo ngowahi kemampuan micara.

Cara Ngundhakake Kawasisan Nyemak

Cara ngundhakake kawasisan nyemak salah sawijinie bisa kalaksanakake kanthi pakulinan kanthi sadhar mbedakake antarane pendhengar kang efektif lan ora. Miturt Webb (sajrone Tarigan 2008: 70) cara

ngundhakake kawasisan nyemak, yaiku kanthi cara: (1) Paham ngenani maksud tuturan; (2) Ora kesusu; (3) Paham ngenani maksude dhewe; (4) Nggatekake pambada ing anatarane panganggo basa; (5) Paham ngeanni prasangka tumrape diri; (6) Paham ngenani prasangka pamicara; (7) Nyemak pamicara nganti rampung; lan (8) Manfaatake nyemak saapik-apike.

Kawolu cara ing ndhuwur minangka cara kanggo ngundhakake konsentrasi sajrone kagiyatan nyemak. Mula saka kuwi sajrone kagiyatan ing panliten iki panliti ngupayakake kawolu usaha kasebut bisa lumaku sajrone proses pasinaon.

METODHE PANLITEN

Subjek Panliten, Panggonan Panliten, lan Wektu Panliten

Subjek sajrone panliten iki yaiku guru lan siswa kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel Tulungagung. Panliten iki dilaksanakake ing siswa kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel Tulungagung kanthi cacah 30 siswa kang kaperang saka 6 siswa lanang lan 24 siswa wadon. Guru minangka subjek panliten kang melu ditliti sajrone panliten iki. Guru kang dadi subjek panliten yaiku panliti kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel Tulungagung. Panliten tindakan kelas iki manggen ana ing SMP Negeri 2 Pakel Tulungagung.

Panliten iki kantindakake ing semester gasal taun ajaran 2015/ 2016. Watara wulan Juli-Desember 2015. Tetimbangan iki kapilih amarga ing wulan Juli, bakal kaling-kalingan dening libur hari besar. Banjur ing minggu kelo, katelu, lan kapapat wulan Agustus bakal kaling-kalingan persiapan hari kemerdekaan RI.

Prosedur Panliten

Panliten ngenani pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi media *Compact Disk* minangka panliten tindkan kelas kang duweni tujuan ngundhakake katrampilan nyemak crita pewayangan sajrone pasinaon basa Jawa ing kelas IXA. Miturut Subyantoro (2009: 10) PTK minangka sawijining panliten kang ditindakake kanthi sistematis reflektif kang katindakake dening guru minangka panliti saka tahap perencanaan nganti tumeka tindakan ing ngarep kelas arupa kagiyatan pasinaon.

Panliten iki nggunakake rong siklus, yaiku proses tindakan siklus I lan siklus II. Sadurunge katindakake siklus I, siswa diwenahi tes awal kanggo ngerteni kabisan lan katrampilan siswa ngenani crita pewayangan. Siklus I nduweni tujuan kanggo

ngerteni katrampilan nyemak crita pewayangan siswa sawise dikenekni tindakkn, banjur siklus II nduweni tujuan kanggo ngerteni undhak-undhakane katrampilan nyemak crita pewayangan sawise ditindakake perbaikan sajrone kagiyatan pasinaon adhedhasar refleksi ing siklus I. Saben siklus kaperang saka petang tahapan, yaiku perencanaan, tindakan, observasi, lan refleksi.

Prosedur Tindakan

Adhedhasar andharan ing ndhuwur prosedur panliten ing panliten iki kaperang saka (1) perencanaan, (2) pelaksanaan, (3) pengamatan), lan (4) refleksi. Kapapat langkah pangetrapan utama kasebut sajrone panliten iki kaandharake kaya ing ngisor iki.

Rancangan Panliten

Perencanaan minangka tahapan arupa nyusun rancangan tindakan kang nerangake ngenani apa, kena ngapa, kapan, ing ngendi, dening sapa, lan kepriye tindakan kasebut kalaksanakake. Sajrone panyusunan rancangan kudu ana kesepakatan ing anatarane panaliti. Panaliti kudu nemtokake fokus prastawa kang perlu anane kawigaten kang mligi kanggo diamati, nggawe instrumen pengamatab sasuwene tindakan kasebut lumaku.

Tindakan

Tindakan panliten minangka implementasi utawa pangetrapan isi rancangan, yaiku ngenani tindakan ing kelas. Tindakan panliten kang dilaksanakake dening panaliti kudu manut utawa adhedhasar rancangan kang wis digawe ing tahap rancangan panliten. Guru nglaksanakake prose pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* . Panindakan panliten iki dirancang kanthi telung perangan, yaiku tindakan apresiasi, tindakan kagiyatan inti, lan panutup. Katelune kaandharake kaya ing perangan ngisor iki.

Kagiyatan Awal

Kagiyatan apersepsi minangka tindakan pra-kagiyatan kang dilakoni kanthi wektu $\pm$ 15 menit. Kagiyatan apersepsi kaperang saka:

- 1) Salam, pengondisian kelas, ndonga.
- 2) Guru nyiapake medhia pasinaon yaiku *Compact Disc* .

- 3) Guru nindakake apersepsi kanthi tekon langsung marang siswa kanggo ndhudhah kawruhe siswa. “*Hayo bocah-bocah, sapa kang pewayangan?*” “*Sapa kang ngerti apa wae crita pewayangan kuwi?*”
- 4) Guru ngandharake kompetensi lan tujuan pasinaon kang bakal digayuh.
- 5) Guru weneh motivasi marang siswa kanggo nggayuh tujuwan pasinaon.

Kagiyatan Inti

Kagiyatan inti minangka punjere kagiyatan kang sajrone kaandharake kagiyatan pasinaon siswa sajroe nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc*. Kagiyatan inti iki lumaku watarane $\pm$ 50 menit. Kagiyatan inti kasebut kaandharake kaya ing ngisor iki.

- 1) Guru njelasake sejarah pewayangan kulit.
- 2) Tanya jawab guru karo siswa ngenani critane pewayangan kulit.
- 3) Guru weneh conto soal kanthi medhia *Compact Disc* lan siswa disuwun kanggo nyemak crita pewayangan kasebut.
- 4) Guru mbentuk siswa sajrone klompok kang heterogen.
- 5) Kanthi acak, perwakilan kelompok nyritakake isi crita kang diwaca.
- 6) Siswa saka kelompok liya diwenehi kalodhangan kanggo tekon ngenani materi kang durung cetha.
- 7) Guru menehi kalodhangan takon ngenani materi kang durung cetha.
- 8) Guru weneh motivasi supaya siswa luwih semangat sajrone proses pasinaon.

Panutup

Kagiyatan panutup kalaksanakake kanthi wektu $\pm$ 15 menit, andharan ngenani kagiyatan panutup kajabarakaya kaya ing ngisor iki.

- 1) Siswa bebarengan karo guru weneh dudutan tumrap materi kang wis disinaoni.
- 2) Siswa ngerjakake lembar evaluasi.
- 3) Guru nglaksanakake tindak lanjut.

Observasi

Sajrone komponen iki guru ngamati dhampak utawa asil saka tindakan kang ditindakake marang siswa. Tes kanthi mangsuli pitakonan-pitakonan sajrone medhia *Compact Disc* kanggo mangertene pencapaian kawasisan nyemak crita pewayangan.

Dokumen kanthi sawijining foto uga kudu dilakoni. Ana saperangan bab kang dilakoni sajrone tindakan observasi ing panliten iki, ing antarane yaiku.

- 1) Nindakake pengamatan katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc*.
- 2) Nindakake pengamatan aktivitas siswa sajrone pamulanga nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc*.
- 3) Nindakake pambiji sajrone katrampilan nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc*.

Refleksi

Sajrone komponen iki, guru weneh kajian lan weneh tetimbangan kanthi jero ngenani asil lan dhampak saka tindakan kang wis ditindakake kasebut kanthi netepake maneka kriteria kang wis digawe. Menawa saka panliten kang sepisan siswa isih durung bisa nggayuh kewasisan kang dikarepake, mula perlu dienkake siklus sabanjure. Bab-bab kang bakal dingerteni sajrone kagiyatan refleksi ing anatarne yaiku:

- 1) Bab-bab kang Wis Bisa Kagayuh

Sajrone kagiyatan refleksi kang sepisan dilaksanakake dening panaliti yaiku ngandharake bab-bab kang wis bisa kagayuh. Adhedhasar bab sadurunge, indikator kang kudu digayuh siswa sajrone panliten iki yaiku bener orane angone nyemak, paham orane isine crita, lan cepet orane angone nyemak. Adhedhasar kapapat indikator kasebut sabanjure panaliti bisa nemtokake perangan kang wis bisa kagayuh sajrone panliten.

- 2) Bab-bab kang Durung Bisa Kagayuh

Tata Cara Ngumpulake Dhata

Ngumpulake dhata minangka sawijining upaya kanggo ngumpulake katrangan kang nyata lan bisa dipertanggung jawabake kanggo kebutuhan panliti. Pengumpulan dhata iki nduweni tujuwan kanggo ngolehake dhata kang nyata, *reilabel*, lan akurat kang ana gandhenge karo panliten. Tata cara ngumpulake dhata ing panliten iki, yaiku tes lan non tes. Kanthi instrumen tes, panliti bisa ngerteni kabisan siswa sajrone nyemak crita pewayangan, banjur wujud instrumen non tes dienggo kanggo pedhoman observasi.

Tata Cara Tes

Instrumen tes, dienggo kanggo ngerteni kabisan siswa sajrone nyemak crita pewayangan kanthi sistematis. Proses pambiji diwiwiti kanthi nindakake tes awal utawa pre test sadurunge menahi perlakuan, banjur tes nyemak crita pewayangan ing siklus I lan siklus II sabubare diwenahi perlakuan yaiku kanthi pasinaon nganggo medhia Compact Disc.

Tes kang kawiwitan nduweni tujuwan kanggo ngerteni kemampuan siswa sajrone nyemak crita pewayangan. tes sajrone siklus I lan siklus II nduweni tujuwan kanggo ngerteni kabisan siswa sajrone nyemak crita pewayangan sawise diwenahi perlakuan. Jinis tes kang dienggo yaiku tes subjektif awujud tulisan.

Ana telung aspek kang didadekake kriteria panliten sajrone tes nulis, ing antarane, yaiku (1) Nemokake isi pesan saka crita pewayangan ; (2) Nemokake karakter paraga sajrone crita pewayangan; lan (3) Nuduhake relevansi crita pewayangan karo kahanan jaman saiki.

Proses biji akhir siswa bisa diolehake saka rumus ing ngisor iki.

$$\text{Nilai Akhir Siswa} = \frac{\text{Jumlah biji sekabehe aspek}}{\text{jumlah skor maksimal}} \times 100$$

Kanggo ngerteni biji rata-rata kelas nggunakake rentang pambiji mula nggunakake

rumus ing ngisor iki.

$$\text{Nilai rata - rata} = \frac{\text{Jumlah biji sekabehe siswa}}{\text{jumlah siswa}}$$

Adhedhasar pedhoman pambiji kasebut, panliti bisa ngerteni asil tes nyemak crita pewayangan siswa. tes katindakake ing saben siklus, yaiku ing sajrone tindakan ing pungkasan siklus. Menawa siklus I asile isih kurang utawa durung bisa nggayuh target kang ditrepake, mula bakal katindakake siklus sabanjure.

Guru bakal ngerteni kabisan nyemak crita pewayangan siswa kang ngolehake biji apik banget, apik, cukup, kurnag, lan kurang banget. Siswa bakal ngolehake biji maksimal menawa siswa bisa oleh biji dhuwur saka aspek pambiji ing ndhuwur. Siswa bakal ngolehake biji maksimal menawa siswa oleh skor total

100 saka jumlah skor katelu aspek pambiji ing ndhuwur.

Adhedhasar pedhoman penskoran ing dhuwur, bisa dingerteni menawa asil tes nyemak crita pewayangan siswa. Siswa kang oleh asil *apik banget* yaiku siswa kang ngolehake biji 85-100, siswa kang oleh asil *apik* yaiku siswa kang oleh biji 71-87, siswa kang ngolehake asil cukup yaiku siswa kanthi skor 55-69, siswa kang oleh asil kurang yaiku siswa kang ngolehake skor 30-54 banjur tumrap siswa kang oleh asil kurang banget yaiku siswa kang ngolehake biji 0-29. Ing ngisor iki kategori katrampilan nyemak crita pewayangan.

Analisis Dhata

Teknik analisis kang katindakake yaiku kanthi kuantitatif lan kualitatif. Kalorone kaandharake kaya ing ngisor iki.

Teknik Analisis Dhata Kuantitatif

Teknik analisis dhata kuantitatif dienggo kanggo nganalisis dhata kuantitatif. Dhata kuantitatif diolehake saka asil tes nyemak ing saben siklus I, siklus II, lan siklus III. Asil tes tulis kanthi prosentase katindakake kanthi langkah-langkah: (1) ngrekap biji kang diolehake siswa kanthi nemtokakae biji adhedhasar skor teoritis kang diolehake siswa, (2) ngetung prosentase ing saben interval, lan (3) ngetung biji rata-rata ing saben aspek pambiji. Luwih jangeke mangkene.

Nemtokake biji adhedhasar skor teoritis kang diolehake siswa

Sajrone panliten iki nganggo pendekatan PAP kanthi pambiji skala-100. Skala 100 asale saka prosentase kang negesake skor siswa ing saperangan tes kanthi wates minimal angka 0-100.

$$\text{Skor} = \frac{B}{St} \times 100 \%$$

Katrangan:

B : cacahé butir kang dijawab bener (sajrone wujud pilihan gandha utawa skor jawaban bener)

St : skor teoritis menawa siswa kasil mangsuli sekabehanepitakonan kanthi bener. (Poerwanti, 2008: 6-15 – 6-16)

Ngitung Biji Rerata

Anggone ngitung biji rerata sajrone panliten iki, kajlentrehake kanthi rumus ing ngisor iki.

$$M = \frac{\sum fx}{N}$$

(Indarti, 2008:26)

Katrangan:

M : biji rata-rata (mean)
 $\sum fx$: jumlah sakabehe bijine siswa
N : cacah siswa

Nemtakake prosentase ketuntasan pasinaon klasikal

Sawise iku, banjur digoleki persentase ketuntasan klasikal kanthi rumus:

$$P = \frac{\sum \text{siswa kang tuntas}}{\sum \text{siswa sakelas}} \times 100\%$$

(Aqib,dkk.2008:41)

Katrangan:

P = persentase katuntasan klasikal

Adhedhasar etung-etungan asil pasinaon siswa ing dhuwur, banjur asile dikonsultasikake karo kriteria ketuntasan minimal kang diklompokake sajrone rong kategori tuntas lan ora tuntas, kanthi kriteria kaya ing ngisor iki:

Teknik Analisis Dhata Kualitatif

Teknik kualitatif dienggo kanggo weneh anlisir marang dhata kualitatif. Dhata kualitatif diolahake saka dhata notes arupa pedhoman observasi. Miturut Poerwanti (2008: 6.9), asil analisis kasebut nduweni guna kanggo (1) ngerteni siswa kang nandhang kangelan sajrone nyemak crita pewayangan, (2) ngerteni kesulitan-kesulitan siswa sajrone nyemak crita pewayangan, lan (3) ngerteni undhak-undhakane kawasisan siswa sajrone katrampilan nyemak crita pewayangan. Dhata observasi kagiyatan dianalisis kanthi cara weneh dheskripsi asil pengamatan lan jlentrehan saka lembar kasebut.

Asil-asil analisis kasebut dienggo kanggo ngerteni siswa kang ngalami kangelan sajrone kagiyatan nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* sara kanggo ngerteni owah-owahane tindak tandik siswa sajrone nyemak crita pewayangan ing siklus I lan siklus II. Saliyane kuwi, uga kanggo ngerteni tanggapan siswa tumrap pasinaon nganggo medhia *Compact Disc*.

Indikator Keberhasilan

Pasinaon nggunakake medhia *Compact Disc* bisa ngundhakake kawasisan nyemak crita pewayangan siswa kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel Tulungagung kanthi indikator kaya ing ngisor iki.

- 1) katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* mundhak ana ing kriteria minimal apik yaiku bisa ngancik ing biji 71.
- 2) Aktivitas siswa sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* mundhak ana ing kriteria minimal apik, yaiku bisa ngancik ing biji 71.
- 3) cacah 80% siswa kelas IX A SMP Negeri 2 Pakel Tulungagung bisa nggayuh ketuntasan pasinaon individu sajrone aspek katrampilan nyemak crita pewayangan kanthi cacah ≥ 71 nganggo medhia *Compact Disc*.

JLENTREHAN LAN ANDHARAN

Sajrone bab iki kajlentrehake asile Panliten Tindakan Kelas (PTK) kang diolahake saka asil pasinaon siklus I, siklus II, lan siklus III. Saben siklus kaperang saka petang tahapan salaras karo tahapan ing PTK, yaiku rencana, tindakan, observasi, lan refleksi. Asil katrampilan siklus I minangka kompetensi siswa nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* lan asil observasi katrampilan guru lan aktivitas siswa. banjur siklus II lan siklus III minangka tindakan panyampurna saka kekurangan ing siklus I sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan lumantar medhia *Compact Disc* ing siswa kelas IXA SMPN 2 Pakel Tulungagung.

Jlentrehan Siklus I

Proses pasinaon ing siklus I minangka pangetrapan tindakan wiwitan panliten pasinaon nyemak crita pewayangan lumantar medhia *Compact Disc*. Tindakan kang katindakake ing siklus I minangka upaya kang ngundhakake lan mecahake perkara kang tuwuh sajrone pratindakan utawa prasiklus. Asil panliten sajrone pamulangan siklus iki minangka asil saka tes lan nontes (observasi).

Panliten siklus I katindakake katindakake ing tanggal 19 Agustus 2015 materi ing siklus I yaiku nyemak crita pewayangan kanthi lakon “Bale Sigala-gala”. Alokasi wektu kang dienggo yaiku 2 jam pasinaon (2 x 40 menit). Tahapan kang katindakake ing

siklus I, yaiku ngrencanakake panliten, nindakake panliten, observasi, lan refleksi. Luwih jangkepe ing ngisor iki.

Ngrencanakake Panliten Siklus I

Panliten iki nggunakake medhia *Compact Disc* kanggo pasinaon nyemak cita pewayangan. Sadurunge nindakake panliten, panliti ngrencanakake panliten kang bakal katindakake, kanthi:

- 1) Perencanaan perjanjian karo pihak sekolah;
- 2) Perencanaan perjanjian karo mitra kerja kang bakal awèh pambiyantu, yaiku observer.
- 3) Nyusun Rencana Pelaksanaan Pengajaran (RPP) pasiaon;
- 4) Nyiapake arahan-arahan kang dibutuhake sajrone pasinaon kanthi medhia *Compact Disc*;
- 5) Nyiapake instrumen tes lan nontes, kayata lembar observasi;

Nindakake Panliten Siklus I

Proses pasinaon sajrone siklus I minangka tindakan wiwitan ing panliten pasinaon nyemak cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc*. Sajrone siklus I katindakake sapertemuan. Adhedhasar tabel 4.2 kasebut dingerteni menawa kriteria pambiji sajrone siklus I, angliputi nemokake isi pesan saka cita pewayangan, nemokake karakter paraga sajrone cita pewayangan, nuduhake relevansi cita pewayangan karo kahanan jaman saiki.

Adhedhasar asil tabel ing ndhuwur, banjur bisa dietung rata-rata biji siswa $M = \frac{\sum fx}{N} = \frac{1927}{3000} = 64$. Saengga biji rata-rata biji siswa ing siklus I cacahé 64. Prosentase klasikal siswa ing siklus I bisa dietung kanthi rumus $P = \frac{K}{N \times R} \times 100\% = \frac{13}{30} \times 100\% = 43\%$. Saengga bisa dingerteni menawa prosentase ketuntasan klasikal pasinaon nyemak cita wayang ing siklus I cacahé 43% lan isih durung bisa nggayuh ketuntasan klasikal cacah 80%.

Asil Observasi Panliten Siklus I

Sajrone observasi iki ngandharake katelu asil observasi, iang antarane yaiku asil observasi katrampilan guru, asil observasi aktivitas siswa, lan observasi katrampilan nulis siswa. Luwih cethane kaya ing ngisor iki.

Asil Observasi Katrampilan Guru Siklus I

Asil Observasi katrampilan guru sajrone tindakan siklus I, yaiku pasinaon nyemak cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing siswa

SMPN I Pakel Tulungagung bisa dideleng saka tabel ing ngisor iki.

Tabel 4.4

Asil Observasi Katrampilan Guru Siklus I

No	Indikator	Indikator kang digayuh				Skor
		1	2	3	4	
1.	Mbukak pasinaon	√	√			2
2.	Ngandharake tujuan pasinaon			√	√	2
3.	Nerangake materi marang siswa		√	√	√	3
4.	Nayangake medhia <i>Compact Disc</i> cita pewayangan	√	√	√		3
5.	Nglompokake siswa dadi 6 klompok	√	√	√		3
6.	Weneh bimbingan sajrone dumadine dhiskusi		√	√		2
7.	Weneh bimbingan marang siswa presentasi asil parembukan klompok	√		√	√	3
8.	Weneh penguatan marang siswa	√	√	√		3
9.	Nutup pasinaon	√	√	√		3
Jumlah skor						26
Rata-rata						2,89
Kategori						apik

Asil Observasi Aktivitas Siswa Siklus I

Observasi iki katindakake nalika proses pasinaon apresiasi cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung. Pangolehan dhata iki saka respon siswa sajrone aktivitas siswa sajrone nampa pasinaon kanthi medhia kang ditrepake dening guru.

Objek kang dadi indikator sajrone observasi iki, kaperang saka 7 dheskriptor, ing antarane yaiku nanggèpi aprsepsi, nggatekake andharan guru, tekon lan njawab pitakonan, ngamati tayangan medhia *Compact Disc* cita pewayangan, nggarap lembar kerja siswa sajrone klompok, nglapurake asil kerja klompok, lan nggarap soal evaluasi.

Sajrone tindakan I panliti diwangi dening sawijining kanca minangka observer.

Revisi Siklus I

Revisi kang kudu katindakake kanggo siklus I, yaiku (1) Guru luwih ngundhakake aktivitas siswa nalika dhiskusi klompok; (2) Guru luwih ngundhakake

pengkondisian siswa nalika pamulangan; (3) Guru luwih ngundhakake kreatifitas nalika proses pasinaon; (4) Guru luwih nengenake ing materi crita pewayangan, supaya siswa gampang anggone nyusun lirik, lan (5) Guru luwih ngundhakake kawigaten nalika weneh bimbingan sajrone pangetrapan medhia *Compact Disc*.

Jlentrehan Siklus II

Tindakan sajrone siklus II iki katindakake kanthi rencana lan persiapan kang luwih mateng ketimbang ing siklus I. Anane revisi pasinaon kang ngarah marang undhak-undhakan asil pasinaon, asil panliten kang arupa tes biji nyemak crita pewayangan kanthi medhia *compact disk* siswa kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung mundhak. Saliyane kuwi, sajrone siklus I iki swasana pasinaon luwih kapenak tinimbang swasana ing siklus I. Kaya dene ing siklus I, jlentrehan asil panliten siklus II iki katindakake kanthi cara nyajikake tabel lan jlentrehan tafsiran makna tabel kanggo asil tes lan jlentrehan kanthi dheskriptif kanggo dhata nontes. Luwih jangkepe mangkene.

Ngrencanakake Panliten Siklus II

Kayata ing tindakan pasinaon siklus I, anggone ngrencanakake panliten siklus II isih padha karo siklus I, ananging ana saperangan owah-owahan. Bab kuwi disalarasake karo asil refleksi ing siklus I. Rancangan panliten Siklus II kaya mangkene.

- 1) Perencanaan perjanjian karo mitra kerja kang bakal awèh pambiyantu, yaiku observer.
- 2) Nyusun Rencana Pelaksanaan Pengajaran (RPP) pasinaon kanthi anane saperangan revisi adhedhasar refleksi ing siklus I (materi crita wayang "Drupadi");
- 3) Nyiapake arahan-arahan kang dibutuhake sajrone pasinaon kanthi medhia *Compact Disc*;
- 4) Nyiapake instrumen tes lan nontes, kayata lembar observasi;

Nindakake Panliten Siklus II

Tindakan panliten siklus II minangka tindakan pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* salaras karo RPP kang wis diowahi adhedhasar refleksi lan revisi kang katindakake. Tindakan siklus II kaperang saka telung kagiyatan, yaiku kagiyatan pembuka, kagiyatan inti, lan kagiyatan panutup.

Proses pasinaon sajrone siklus II minangka tindakan tindak lanjutlan perbaikan saka pasinaon

nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* siklus I. Sajrone siklus II katindakake sapertemuan. Adhedhasar tabel 4.6 kasebut dingerteni menawa kriteria pambiji sajrone siklus II, angliputi nemokake isi pesan saka crita pewayangan, nemokake karakter paraga sajrone crita pewayangan, nuduhake relevansi crita pewayangan karo kahanan jaman saiki.

Adhedhasar asil tabel ing ndhuwur, banjur bisa dietung rata-rata biji siswa $M = \frac{\sum fx}{N} = \frac{2313}{3000} = 77$. Saengga biji rata-rata biji siswa ing siklus II cacahé 77. Prosentase klasikal siswa ing siklus II bisa dietung kanthi rumus $P = \frac{K}{N \times R} \times 100\% = \frac{23}{30} \times 100\% = 77\%$. Saengga bisa dingerteni menawa prosentase ketuntasan klasikal pasinaon nyemak crita wayang ing siklus II cacahé 77% lan isih durung bisa nggayuh ketuntasan klasikal cacah 80%.

Asil Observasi Panliten Siklus II

Kaya dene ing siklus I, sajrone observasi tindakan siklus II iki ngandharake katelu asil observasi, ing antarane yaiku asil observasi katrampilan guru, asil observasi aktivitas siswa, lan observasi katrampilan nulis siswa. Luwih cethane kaya ing ngisor iki.

Asil Observasi Katrampilan Guru Siklus II

Asil obesrvasi katrampilan guru sajrone panliten siklus II diolahake dhata kaya ing ngisor iki.

Tabel 4.10

Asil Observasi Katrampilan Guru Siklus II

No	Indikator	Indikator kang digayuh				Skor
		1	2	3	4	
1.	Mbukak pasinaon	√	√	√	√	4
2.	Ngandharake tujuwan pasinaon	√	√	√	√	4
3.	Nerangake materi marang siswa	√	√	√	√	4
4.	Nayangake medhia audiovisual crita pewayangan	√	√	√	√	4
5.	Nglompokake siswa dadi 6 klompok	√	√	√		3
6.	Weneh bimbingan sajrone dumadine dhiskusi	√	√	√		3
7.	Weneh bimbingan marang siswa presentasi asil parembukan klompok	√		√	√	3
8.	Weneh penguatan	√	√	√		3

	marang siswa					
9.	Nutup pasinaon	√	√	√		3
Jumlah skor						31
Rata-rata						3,44
Kategori						Apik banget

Asil Observasi Aktivitas Siswa Siklus II

Observasi aktivitas siswa sajrone kagiyatan pasinaon nggunakake lembar observasi.

Revisi Siklus II

Adhedhasar refleksi siklus II sajrone pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IXA SMPN 2 Pakel Tulungagung, revisi kang kudu katindakake.

Katrampilan guru

Saperangan bab kang perlu kaundhakake saka siklus II, yaiku:

- 1) Guru kudu nuwuhake motivasi lan weneh tujuwan pasinaon kang bakal katindakake sajrone apresepasi.
- 2) Guru sajrone nerangake materi kudu ngundhakake panganggane basa Jawa lan weneh penekanan sajrone perangan-perangan pokok.
- 3) Guru sajrone tekon marang siswa kudu ngandharake pitakonan kanthi ringkes lan cetha sarta weneh siswa wektu kanggo mikir.
- 4) *Compact Disc* disalarasake karo tujuwan pasinaon.
- 5) Guru weneh tanggung jawab marang ketua klompok supaya siswa bisa nggawe klompok kanthi apik.
- 6) Guru luwih bisa nyegah anane individualis ing klompok.
- 7) Guru weneh dudutan klompok sawise presentasi.
- 8) Guru nyiapake *reward*.
- 9) Guru weneh tindak lanjut sadurunge nutup pasinaon

Aktivitas Siswa

- 1) Siswa nggawe cathetan cilik nalika kagiyatan nyemak.
- 2) Siswa nganggo basa Jawa nalika takon lan mangsuli pitakonan saka guru.
- 3) Siswa nggatekake langkah-langkah nggarap LKS

Jlentrehan Siklus III

Kayata jlentrehan ing jlentrehan siklus I lan siklus II, sajrone jlentrehan siklus III bakal njlentrehake ngenani petang perangan sajrone tindakakn siklus I, ing

antarane, yaiku pelaksanaan tindakan, observasi tindakan, refleksi, lan revisi. Panliten siklus III katindakake ana ing dina Rebo, tanggal 23 September 2015 kanthi materi pasinaon nyemak cerita pewayangan kanthi irah-irahan “Drupadi”. Pasinaon dieloni dening 30 siswa kelas IXA SMPN 2 Pakel Tulungagung. Luwih cethane kaandharake ing ngisor iki.

Ngrencanakake Panliten Siklus III

Sajrone subbab iki anggone ngrencanakake panliten siklus III isih padha karo siklus I lan II, ananging ana saperangan owah-owahan. Bab kuwi disalarasake karo asil refleksi ing siklus II. Rancangan panliten siklus III kaya mangkene.

- a. Nggawe rancangan refisi pasinaon adhedhasar siklus III.
- b. Nyusun RPP ngenani materi crita pewayangan kanthi lakon “Dewa Ruci”.
- c. Nyiapake sumber pasinaon, medhia pasinaon *Compact Disc*, sarta sarana pambiyantu kang trep.
- d. Nyiapake alat evaluasi arupa LKS lan tes tulis utawa lembar soal.
- e. Nyiapake lembar observasi kanggo ngamati katrampilan guru, aktivitas siswa sajrone pasinaon, lan lembar pambiji katrampilan nyemak crita pewayangan.

Nindakake Panliten Siklus III

Tindakan pasinaon nyemak crita pewayangan kanthi lakon Dewa Ruci ing siklus III kaperang saka telung kagiyatan, yaiku kagiyatan pambuka, kagiyatan inti, lan kagiyatan panutup. Luwih jangkepe mangkene.

Revisi

Adhedhasar refleksi siklus III sajrone pasinaon nyemak cerita wayang kanthi medhia *Compact Disc* ing kelas IXA SMPN 2 Pakel Tulungagung, revisi kang kudu katindakake yaiku kaya ing ngisor iki.

- 1) Ngundhakake katrampilan guru sajrone nguwasani kelas.
- 2) Ngundhakake aktivitas siswa kanthi individu lan klompok.
- 3) Ngundhakake aktivitas siswa sajrone ngandharake pamawas.
- 4) Nuwuhake swasana kelas kang tertib, saengga pasinaon bisa lumaku lancar.
- 5) Adhedhasar jlentrehan tindakan siklus III sajrone pasinaon nyemak crita pewayang kanthi medhia *Compact Disc* mundhak ana ing siklus III iki.

Saengga bisa didudut menawa, siklus III, minangka siklus kang pungkasan sajrone panliten ngundhakake katrampilan nyemak cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* siswa kelas IX A SMPN 1 Pakel Tulungagung.

Andharan

Makna Asil temuan Panliten

Sajrone perangan makna asil temuan panliten iki bakal ngandharake ngenani rekapitulasi saka siklus I, siklus II, lan siklus III adhedhasar asil observasi katrampilan guru, asil observasi aktivitas siswa, lan asil tes katrampilan nyemak cita wayang siswa. Luwih cethane ing ngisor iki.

Undhak-undhakan Katrampilan Guru Siklus I, Siklus II, lan Siklus III

Undhak-undhakan katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing siklus I, siklus II, lan siklus III kaandharake ing tabel lan grafik ngisor iki.

Undhak-undhakan Katrampilan Guru

No	Biji	Siklus I	Siklus II	Siklus III
1	Cacahe skor	26	31	34
2	Rata-rata skor	8,9	10,3	11,3
3	Kriteria	Apik	Apik banget	Apik banget

Undhak-undhakan katrampilan guru bisa kaandharake sajrone grafik ing ngisor iki.

Indikator Katrampilan Guru Siklus I, Siklus II, lan Siklus III

Adhedhasar anane undhak-undhakan katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak cita wayang. Bab iki dibuktikake menawa sajrone siklus I

ngolehake skor 26, banjur ing siklus II oleh skor 31, lan pungkasane ing siklus III oleh skor 34.

Undhak-undhakan Aktivitas Siswa Siklus I, Siklus II, lan Siklus III

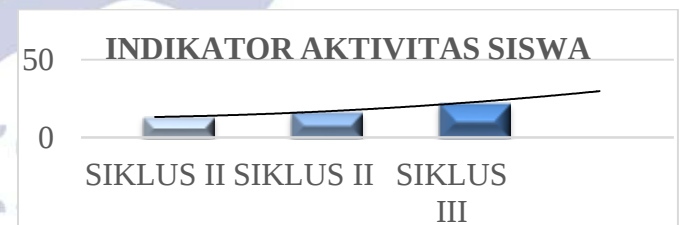
Undhak-undhakane aktivitas siswa sajrone pasinaon nyemak cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ing siklus I, siklus II, lan siklus III kaandharake ing tabel lan grafik ngisor iki.

Undhak-undhakan Aktivitas Siswa

No	Biji	Siklus I	Siklus II	Siklus III
1	Cacahe skor	93	82	648
2	Rata-rata skor	3,1	6,06	21,6
3	Kriteria	ukup	apik	Apik banget

Undhak-undhakan aktivitas siswa bisa kaandharake sajrone grafik 4.11 iki.

Indikator Aktivitas Siswa Siklus I, Siklus II, lan Siklus III

Adhedhasar tabel lan dhiagram ing dhuwur katona anane undhak-undhakan aktivitas siswa. Bab iki kabuti menawa sajrone siklus I aktivitas siswa kasil ngolehake cacah skor 393 kanthi rata-rata 13,1, kategori cukup. Ing siklus I aktivitas siswa kasil ngolehake cacah skor 482 kanthi rata-rata skor 16,06, kategori apik. Banjur ing siklus III kasil ngolehake skor 648 kanthi arata-rata 21,6, kategori apik banget.

Undhak-undhakan Katrampilan Nyemak Siswa Siklus I, Siklus II, lan Siklus III

Kanggo ngerteni undhak-undhakane katrampilan nyemak cita pewayangan siswa ing

siklus I, siklus II, lan siklus III bisa kaandharake ing tabel lan grafik ngisor iki.

Undhak-undhakan katrampilan nyemak siswa bisa kaandharake sajrone grafik ing ngisor iki.

Indikator Katrampilan Nyemak Siswa Siklus I, Siklus II, lan Siklus III

Adhedhasar tabel lan gambar ngenani rekapitulasi undhak-undhakane katrampilan nyemak siswa ing ndhuwur, dingerteni anane undhak-undhakan saka siklus I kanthi rata-rata skor 64; siklus II rata-rata skor 77; lan ing siklus III ngolehake rata-rata skor 84.

Implikasi Asil Panliten

Panliten kang katindakake nuduhake menawa katrampilan nyemak cita pewayangan kanthi medhia *Compact Disc* ngalami undhak-undhakan. Saliyane katrampilan nyemak siswa, asil pasinaon siswa uga mundhak. Undhak-undhakan kasebut bisa kasajekake saka asil obesrvasi kang katindakake ing siklus I, siklus II, lan siklus III. Menawa dumadi undhak-undhakan katrampilan guru, aktivitas siswa, lan katrampilan nyemak cita wayang siswa. Mula saka kuwi, saperangan implikasi asil panliten kasebut, ing antarane yaiku.

Sajrone proses pasinaon kanthi medhia *Compact Disc*, nuwuhake swasana pasinaon kang ayem, tentrem, lan nyenengake. Bab iki weneh peluang marang siswa aktif, wani, semangat, lan sregep anggone sinau. Sajrone pangetrapan medhia *Compact Disc* ing panliten iki, kanthi ora langsung lan langsung oleh panghargyan lan pengakuan saka guru kanthi penguatan-penguatan. Pasinaon kanthi medhia *Compact Disc*, diwiwiti kanthi guru lan siswa nembangake sawijining tembang kang ana gandhengane karo cita, nerangake saperangan materi, lan lumebu ing medhia.

Panganggone medhia ing panliten iki, njalari siswa ora kaku sajrone sinau ngenani wayang. Ing sadurunge anane medhia, pasinaon cita wayang katon malehi amarga tetembunga-tetembungane saka cita wayang kang mboseni, ananging sawise nganggo medhia *Compact Disc* iki, siswa katon seneng mliline karo gambar lan swara asli saka rekaman. Mula saka kuwi panganggone medhia iki bisa nuwuhake rasa gampang lan remene siswa nyinaoni basa Jawa.

PANUTUP

Dudutan

Adhedhasar andharan lan jlentrehan dhata, undhak-undhakan katrampilan nyemak cita wayang kanthi medhia *Compact Disc* siswa kelas IX SMPN 1 Pakel Tulungagung bisa didudut:

Katrampilan guru sajrone pasinaon nyemak cita wayang kanthi medhia *Compact Disc* ing siklus I ngolehake 26 kanthi kategori apik. Sajrone siklus II oleh skor 31 kanthi kategori apik banget. Banjur ing siklus III ngolehake skor 34 kanthi kategori apik banget.

Aktivitas siswa sajrone siklus I ngolehake skor 393, kanthi rata-rata 13,1, kriteria cukup. Sajrone siklus II kasil ngolehake skor 482, kanthi rata-rata skor 16,06, kategori apik. Banjur ing siklus III oleh skor 648, kanthi rata-rata skor 21,6 kategori apik banget.

Asil pasinaon katrampilan nyemak cita wayang siswa, ing siklus II ketuntasan pasinaon nggayuh prosentase 43% kanthi skor rata-rata 64. Siklus II katuntasan pasinaon nggayuh prosentase 77% kanthi rata-rata skor 77. Banjur ing siklus III kasil ngolehake ketuntasan pasinaon klasikal kanthi prosentase 93%, skor rata-rata 84, lan kategori apik banget.

Saengga bisa didudut menawa medhia panganggone *Compact Disc* bisa ngundhakake katrampilan nyemak cita pewayangan siswa kelas IX A SMPN 2 Pakel Tulungagung.

Saran

Adhedhasar dudutan ing ndhuwur, saran kang bisa kaandharake teka panliten iki, yaiku.

Kanggo Guru

Guru disaranake nerapake medhia *Compact Disc* ing pasinaon liyane, utawa materi kang liyane, lan ngembangake medhia kasebut, amarga efektif lan efisien sarta bisa narik kawigatene siswa.

Kanggo Siswa

Luwih becik, kanggo siswa luwih semangat sajrone pasinaon, mligine basa Jawa, sarta luwih sregep maca lan mirengake sarta ndelok crita-crita pewayang.

Kanggo Sekolah

Luwih becik, kango sekolah menehi pelatyan marang guru ngenani cara pasinaon lan medhia kang inofatif. Saliyane kuwi, sekolah uga bisa nambah perangkat pasinaon mligine medhia kanggo pasinaon ing sekolah, mligine pasinaon basa Jawa.

KAPUSTAKAN

Anderson. Ronald H. 1997. *Pemilihan dan Pengembangan Media Untuk Pasinaon*. Jakarta: CV Rajawali Arifin

Anitah, W Sri. 2009. *Strategi Pasinaon di SD*. Jakarta: Universitas Terbuka.

Arikunto, Suharsimi. 2007. *Prosedur Penelitian*. Jakarta: Rineka Cipta

Arikunto, Suharsimi. 2009. *Penelitian Tindakan Kelas*. Jakarta : Bumi Aksara.

Arikunto, Suharsimi. 2010. *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta

DePorter, Bobby dkk. 2010. *Quantum Teaching*. Jakarta: Kaifa

Ena, Ouda Teda. 2004. *Membuat Media Pasinaon dengan Piranti Lunak presentasi*

Hairuddin dkk. 2007. *Pasinaon Bahasa Indonesia*. Jakarta: Depdiknas

Hamalik, Oemar. 2002. *Proses Belajar Mengajar*. Bandung: PT Bumi Aksara

Hasibuan dan Mudjiono. 2010. *Proses Belajar Mengajar*. Bandung: RosdaKarya

Hernowo, 2005. *Menjadi Guru yang Mau dan Mampu Mengajar secara Menyenangkan*. Bandung: Mizan Learning Center

Isbandi, Sam. 1983. *Pemilihan dan Pengembangan Bahan Pengajaran Membaca*. Jakarta: Proyek Pengembangan Guru (P3G) Depdikbud Isroi

